KAZIMIERZ ZAWISNY

TECHNICZNE PODSTAWY ROZWOJU REGIONU W LATACH OSIEMDZIESIĄTYCH W ASPEKCIE PROCESÓW INNOWACYJNYCH W PRZEMYŚLE

1. Innowacje a przemysły nowoczesne

Jednym z czynników warunkujących w istotny sposób rozwój całej gospodarki regionalnej jest postęp techniczny w przemyśle. Pojęcie postępu technicznego – jakkolwiek intuicyjnie powszechnie zrozumiałe – nie ma jednoznacznej definicji. W opracowaniu niniejszym przez postęp techniczny rozumieć będziemy sumę zmian związanych z wprowadzeniem nowego produktu bądź udoskonalających produkt już istniejący (tzw. innowacje produktowe) lub zmian związanych z uruchomieniem nowej techniki wytwarzania bądź udoskonalających techniki istniejące (tzw. innowacje procesowe)[1]. W literaturze przedmiotu do postępu technicznego zaliczane są na ogół tylko te innowacje techniczne, które powodują dodatnie efekty ekonomiczne. Z punktu widzenia polityki regionalnej takie zawężenie rozumienia postępu technicznego nie jest uzasadnione. Innowacje w przemyśle mogą bowiem przynosić także regionalne efekty społeczne i ekologiczne, którymi region jest zainteresowany, a które nie muszą być tożsame z bezpośrednimi korzyściami ekonomicznymi określonego przedsiębiorstwa. To właśnie ten rodzaj innowacji winien być szczególnie wspierany lub wymuszany odpowiednią polityką przez władze lokalne. W przypadku innowacji przynoszących pozytywne efekty ekonomiczne samym przedsiębiorstwom oddziaływanie polityki lokalnej (regionalnej) ma znaczenie mniejsze i powinna się ona sprowadzać przede wszystkim do stworzenia właściwego klimatu do absorpcji i dyfuzji innowacji w regionie.

Podstawą nowoczesnego przemysłu w regionie są procesy innowacyjne. Określenie rodzajów działalności przemysłowej, które cechowałyby się atrybutem nowoczesności, jest rzeczą niełatwą. Mimo braku jednolitych kryteriów pozwalających na precyzyjne określenie przemysłów nowoczesnych, zalicza się do nich na ogół te rodzaje działalności przemysłowej, które odgrywają wiodącą rolę w obecnych nurtach rewolucji naukowo-technicznej. Według A. Karpińskiego do nurtów tych należą[2]: automatyzacja

---

[1] Mówiąc o innowacjach produktowych i procesowych warto przypomnieć, pomijane tutaj, sformułowane przez J. Schumpetera trzy dalsze przypadki innowacji. Są to: innowacje organizacyjne, otwarcie nowego rynku oraz zdobycie nowego źródła surowców. Zob. **J. Schumpeter**, Teoria rozwoju gospodarczego, PWN, Warszawa 1960, s. 104.

[2] **A. Karpiński**, Restrukturyzacja gospodarki w Polsce i na świecie, PWE, Warszawa 1986, s. 50 i n.

i robotyzacja, cybernetyzacja gospodarki (komputeryzacja), nowe źródła energii, biotechnologia, nowe materiały i tworzywa konstrukcyjne.

W takim ujęciu przemysłem nowoczesnym jest zatem przemysł w maksymalnym stopniu partycypujący w realizacji wymienionych nurtów rewolucji naukowo-technicznej. Proponowane przez nas określenie przemysłu nowoczesnego wydaje się bardziej ogólne i bliższe potocznemu rozumieniu tego pojęcia. Otóż przemysł nowoczesny jako efekt kumulatywnych zmian w nauce i technice rozumiany być może w dwojaki sposób: po pierwsze – w sensie nowych, adekwatnych do rozwoju naukowo-technicznego, rozwiązań w zakresie produktów i technik wytwarzania w tradycyjnych dziedzinach produkcji; po drugie – w sensie nowych, oryginalnych rodzajów produkcji, bazujących na najnowszych osiągnięciach naukowo-technicznych. Przykładami nowoczesnego przemysłu w tym ostatnim sensie są – według publikacji krajów zachodnich – następujące rodzaje i dziedziny produkcji przemysłowej[3]:

1) supernowoczesne techniki komunikacji (zwłaszcza techniki satelitarne, światłowody),
2) mikroelektronika oraz urządzenia elektronicznego przetwarzania danych,
3) automatyzacja i robotyzacja produkcji,
4) urządzenia diagnostyczne i kontrolne z zakresu elektromedycyny,
5) mechatronika (die Mechatronic),
6) biotechnologia.

Rozróżnienie nowoczesności przemysłu ma dla polityki regionalnej bardzo istotne znaczenie. Sądzimy, że regionalna polityka innowacyjna winna dążyć do harmonijnego rozwoju obu rodzajów przemysłów nowoczesnych, tzw. winna promować nowoczesność produkcji w tradycyjnych i będących przy tym przedmiotem specjalizacji regionalnej dziedzinach wytwarzania oraz winna stwarzać warunki do powstania i rozwijania w regionie przemysłów stricte nowoczesnych (przemysłów „high-technology"). Zasadą generalną, jaką polityka ta winna się kierować, jest zasada możliwie maksymalnej dywersyfikacji struktury przemysłowej regionu[4]. Nieprzestrzeganie jej prowadzi do zbytniego uzależnienia rozwoju regionalnego od rozwoju jednej lub dwóch branż przemysłu (także jednego lub kilku wielkich przedsiębiorstw) i może doprowadzić – w skrajnym przypadku – do sytuacji, w której wraz z upadkiem przestarzałej dziedziny produkcji w głęboki regres wchodzi cała gospodarka regionu.

2. Syntetyczny opis struktury przemysłu województwa poznańskiego

Cechy charakterystyczne struktury gospodarczej regionu poznańskiego ująć można w trzech następujących punktach:

1) Relatywnie duży udział rolnictwa oraz handlu – w tych dwóch działach produkcji materialnej województwa wskaźniki względnego udziału zatrudnienia były

[3] Zob. zbiór referatów na konferencję w Lugano (18 - 20 kwietnia 1988 r.) pt. Technologie-Innovation und Entwicklung in den Regionen der ARGE ALP 1988, Lugano 1988.

[4] Zasada ta, ujęta w formie ogólnego celu regionalnego, obowiązuje w polityce regionalnej krajów związkowych Austrii. Zob. Österreichisches Raumordnungskonzept. Entwurf, Österreichische Raumordnungkonferenz (OROK), Wien 1981, s.7.

w latach osiemdziesiątych wyraźnie wyższe od analogicznych wskaźników przeciętnych dla Polski.

2) Relatywnie mały udział przemysłu – województwo poznańskie nie należy do grupy województw o wysokim stopniu uprzemysłowienia. Stopień industralizacji województwa (mierzony stosunkiem zatrudnionych w przemyśle do ogółu zatrudnionych w gospodarce województwa) systematycznie spada i obecnie wynosi ok. 0,3, będąc najniższym (poza Warszawą) wśród aglomeracji kraju.

3) Relatywnie duży i wykazujący tendencję ciągłego wzrostu udział gałęzi sfery produkcji niematerialnej. W gospodarce wowewództwa poznańskiego zaobserwować można zjawisko zmniejszania się względnego znaczenia przemysłu na rzecz wzrostu gałęzi sfery produkcji niematerialnej. O ile dotychczasowy trend nie ulegnie zahamowaniu, to już w połowie lat dziewięćdziesiątych zatrudnienie w tej sferze przewyższy ogólne zatrudnienie w całym przemyśle województwa. Obecnie stanowi ono blisko 90% wielkości zatrudnienia przemysłowego.

Dominująca rolę w regionie odgrywają przemysł elektromaszynowy oraz przemysł spożywczy, w których łącznie zatrudnionych jest ponad 60% zatrudnionych w przemyśle. Także w przemyśle chemicznym oraz drzewno-papierniczym wskaźniki względnego udziału zatrudnienia i produkcji sprzedanej wykazują wartości wyższe od odpowiadających im wskaźników dla całego kraju. Nie są to jednak różnice tak znaczne, jak w przypadku przemysłu elektromaszynowego i spożywczego. Obliczone dla województwa poznańskiego mierniki specjalizacji produkcyjnej regionu pozwalają zaliczyć te cztery gałęzie przemysłu do grupy gałęzi wyspecjalizowanych tak w ramach zewnętrznego, jak i wewnętrznego układu strukturalnego.

Województwo poznańskiego ma bardzo duży udział w produkcji wielu wyrobów krajowych. Można powiedzieć, że są to produkty, w zakresie których region się specjalizuje. Najważniejszymi produktami gałęzi wyspecjalizowanych regionalnie są[5]:

1) w przemyśle elektromaszynowym: obrabiarki zespołowe (80% produkcji krajowej), wagony pasażerskie (75%), silniki okrętowe (65%), akumulatory (45%);

2) w przemyśle spożywczym: koncentraty obiadowe (22%), czekolada (17%), cukierki (12,5%), papierosy (11,5%);

3) w przemyśle chemicznym: wyroby kosmetyczne i perfumeryjne (21,5%), opony do samochodów ciężarowych (15%), proszki do prania (12%), nawozy fosforowe (11%), wyroby farmaceutyczne (10,5%).

Z powyższego zestawienia wynika, że wśród gałęzi będących przedmiotem specjalizacji produkcyjnej województwa brak jest takich rodzajów produkcji, które uprzednio określiliśmy mianem przemysłu nowoczesnego w sensie II, tzn. przemysłów wysokiej techniki. Nie oznacza to jednak, że w województwie nie istnieją przypadki produkcji, które na takie miano zasługują. Świadczą o tym wyniki badań przeprowadzonych przez M. Wypycha i dotyczących przestrzennego rozmieszczenia przemysłów nowo-

[5] Dane te dotyczą roku 1985 (podajemy je za „Rocznikiem Statystycznym Województwa Poznańskiego", WUS w Poznaniu, Poznań 1987) i mają charakter wyłącznie ilustracyjny. W innych latach omawianego okresu wskaźniki te wykazywały, nieraz dość wyraźne, wahania tak in plus, jak i in minus. Nie zmienia to jednak generalnego obrazu wiodących produktów gospodarki regionu lat osiemdziesiątych.

czesnych w Polsce w roku 1986[6]. Jak z nich wynika, w województwie poznańskim zakłady przemysłowe należące do grupy nowoczesnych stanowią 3,5% ogółu zakładów przemysłowych województwa, zaś ich produkcja sprzedana i zatrudnienie wynoszą odpowiednio 7,2% i 9,2% produkcji sprzedanej i zatrudnienia przemysłu ogółem województwa. Dla porównania podajmy, że w najlepszym pod tym względem regionie kraju, tj. województwie warszawskim, liczby te kształtują się na poziomie równym odpowiednio 6,9%, 31,4% oraz 35,9%. Natomiast udział przemysłu nowoczesnego województwa poznańskiego w przemyśle nowoczesnym kraju, mierzony procentowym udziałem w zatrudnieniu i w produkcji, wynosi odpowiednio 2,7 i 2,7; w województwie stołecznym wskaźniki te miały wartości równe odpowiednio 25,9% i 20,2%. Zdaniem autora przytoczonych badań województwo poznańskie należy do grupy województw o przeciętnym stopniu nowoczesności struktury przemysłowej i biorąc pod uwagę duże tradycje przemysłowe regionu stopień ten należy uznać za niezadowalający[7].

Bez przeprowadzenia odpowiednich badań trudno jest określić nowoczesność poznańskiego przemysłu rozumianą w sensie nowych, adekwatnych do osiągnięć naukowo-technicznych, rozwiązań w odniesieniu do produktów i technik wytwarzania w tradycyjnych dziedzinach produkcji. Ogólny, jakkolwiek niepełny, obraz w tym zakresie można jednakże uzyskać na podstawie wyników badań dotyczących procesów innowacyjnych w poznańskim przemyśle.

3. Poziom i intensywność procesów innowacyjnych w przedsiębiorstwach województwa oraz ich uwarunkowanie[8]

W 17 spośród 20 największych firm przemysłowych województwa poznańskiego (tj. w 85%) wprowadzone zostały w latach 1983 - 1985 innowacje procesowe. Analiza ich wykazuje przy tym, że z wyjątkim niektórych rozwiązań przyjętych w jednym przedsiębiorstwie („Polania" Gniezno) wszędzie były to innowacje trudne od strony technicznego ich przygotowania oraz wymagające często bardzo dużego zaangażowania załogi przedsiębiorstwa. Największą skłonnością do innowacji charakteryzowały się:

---

[6] Zob. Postęp techniczny i innowacje przemysłowe w rozwoju regionalnym, red. B. Gruchman, PWE, Warszawa 1989, rozdz. III, pkt 2. Podkreślmy, że podstawowym elementem przy ocenie stopnia nowoczesności struktury przemysłu była tu branża. Autor do sektora nowoczesnego zaliczył 14 branż przemysłu, wśród których obok przemysłu środków do automatyki i informatyki znalazły się także przemysły farmaceutyczny oraz samochodowy. Przynależność zakładu do branży uznanej za nowoczesną nie oznacza, że faktycznie należy on do przemysłów wysokiej techniki.

[7] Zgadzając się z tą opinią należy zauważyć, że tradycje przemysłowe regionu wcale nie muszą być czynnikiem ułatwiającym wprowadzenie przemysłów nowoczesnych. Zdaniem K. Battlogga źródłem przestarzałej struktury przemysłowej oraz zbyt małej skłonności do innowacji we Vorarlbergu, jednym z najbardziej uprzemysłowionych landów Austrii, są właśnie sięgające XVI w. tradycje produkcji wyrobów tekstylnych. Zob. **K. Battlogg**, Technologische Innovation in Vorarlberg, zbiór referatów na konferencję w Lugano.

[8] W punkcie tym opieramy się na wynikach badań ankietowych przeprowadzonych przez Instytut Planowania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu i dotyczących okresu 1980 - 1985 (dane uzyskano od ponad 60% istniejących w województwie państwowych przedsiębiorstw przemysłowych) oraz na wynikach badań z roku 1986 prowadzonych przez ówczesne władze wojewódzkie w Poznaniu (dotyczyły one 30 państwowych przedsiębiorstw przemysłowych, w tym 20 jednostek największych i obejmowały okres 1983 - 1985).

Zakłady Wytwórcze Głośników „Unitra-Tonsil" we Wrześni, Wielkopolskie Zakłady Teleelektroniczne „Telkom-Teletra" w Poznaniu, a także Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Poznaniu.

O jakości wdrażanych innowacji najlepiej świadczą następujące liczby. Spośród ogółem 93 wdrożonych innowacji procesowych w 17 zakładów pracy 58 z nich, tj. 62,4%, było innowacjami I stopnia nowości, tzn. były to rozwiązania technologiczne wprowadzone w Polsce po raz pierwszy. W 13 przypadkach (14,0%) były to innowacje II stopnia nowości. Oznacza to, że dany proces technologiczny był już stosowany w innym przedsiębiorstwie w Polsce w okresie krótszym niż 5 lat od momentu wprowadzenia go w przedsiębiorstwie ankietowanym. Pozostałe 23,6% przypadków rozwiązań stanowiły innowacje w pewnym sensie przestarzałe, tzn. były to rozwiązania technologiczne, które w innym przedsiębiorstwie w Polsce pojawiły się wcześniej niż 5 lat przed wdrożeniem ich w jednostce ankietowanej.

Bardzo trudny do określenia jest zakres wprowadzonych innowacji procesowych. Generalnie można powiedzieć, że udział produkcji realizowanej w ramach danej innowacji procesowej nie przekraczał 10% wartości produkcji przedsiębiorstwa.

Czynnikami skłaniającymi duże przedsiębiorstwa przemysłowe do działalności innowacyjnej w badanym okresie były: problemy zaopatrzeniowe, wymogi odbiorców, problemy zatrudnieniowe oraz obniżka kosztów produkcji. Najważniejszym z tych czynników są wymogi odbiorców, a ściślej wymogi partnera zagranicznego. Spośród 20 ankietowanych firm tylko 3 z nich nie prowadziły produkcji eksportowej. Dodajmy przy tym, że dwie z nich nie wykazywały przy tym istotnych skłonności do innowacji. Właśnie potrzeba sprostania wymaganiom odbiorców zagranicznych zmuszała przedsiębiorstwa do ciągłego doskonalenia swych wyrobów i technologii. Wprawdzie nie wszystkie analizowane przedsiębiorstwa określiły wielkość swojej produkcji eksportowej, to jednak z zebranego materiału wynika, że ilość wdrożonych innowacji pozostaje w silnym związku korelacyjnym z ekspansją eksportową przedsiębiorstw. Dla przykładu w Zakładach „Unitra-Tonsil" we Wrześni, które w badanej próbie charakteryzują się największą skłonnością do innowacji (12 wdrożonych innowacji procesowych), produkcją eksportową objętych było 15 wyrobów. Podobnie można powiedzieć o Zakładach „Telkom-Teletra", które miały wdrożonych 10 innowacji procesowych i bogaty program eksportu.

Za produkcją eksportową kryją się nie tylko proinnowacyjna presja odbiorcy zagranicznego i konieczność szybkich adaptacji. Produkcja eksportowa w latach osiemdziesiątych była także drogą do uzyskania środków finansowych przedsiębiorstwa (np. korzyści odpisów dewizowych) oraz dodatkowych wynagrodzeń dla załogi (tzw. nagrody z tytułu przyrostu produkcji eksportowej). Pozwalało to z jednej strony na zwiększenie środków przeznaczonych na unowocześnienie technologii i parku maszynowego, z drugiej zaś — na wzrost motywacji załogi.

Wśród głównych czynników utrudniających wprowadzenie innowacji zdecydowanie największa liczba przedsiębiorstw (95%) wskazuje na brak dewiz na finansowanie innowacji, następnie (70%) na brak wystarczających zachęt materialnych. Połowa przedsiębiorstw jako czynnik utrudniający wymieniła brak własnego, dostatecznie silnego zaplecza badawczo-rozwojowego.

Uzupełnieniem powyższego są wyniki ankietowe badań nad całą populacją przedsiębiorstw województwa. Wynikałoby z nich, że skłonność do innowacji w przedsiębiorstwach przemysłowych regionu poznańskiego jest wysoka. W ponad 70% przedsiębiorstw przemysłowych wprowadzone bowiem zostały innowacje produktowe oraz procesowe. Przodującymi gałęziami w tym względzie okazały się przemysły wyspecjalizowane regionalnie: chemiczny, elektromaszynowy oraz spożywczy, które cechowały się najwyższym poziomem innowacji produktowych. W zakresie innowacji procesowych wysokim poziomem odznaczały się przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego oraz spożywczego. Jeśli chodzi zaś o czynniki utrudniające wprowadzenie innowacji, to pokrywają się one z tymi, które wystąpiły w grupie 20 największych zakładów województwa. Jedynym nowym czynnikiem, na który wskazała ponad połowa badanych przedsiębiorstw, był brak środków finansowych na innowacje.

Sygnalizowana wyżej wysoka skłonność do innowacji przesiębiorstw regionu jest oceną statystyczną, która dość istotnie mija się z rzeczywistym obazem tego zjawiska. Wynika to stąd, że nawet w grupie innowacji stopnia I, czyli innowacji kreatywnych, mogły się znaleźć (i często się znajdowały) produkty lub procesy, które wprawdzie były nowe, ale z nowoczesnością przemysłu nic wspólnego nie miały. Przyjmując jako kryterium oceny przedmiot i zakres innowacji okazuje się, że innowacyjność całej badanej populacji przedsiębiorstw regionu jest relatywnie niska[9].

Oddzielnym problemem, którego nie można tu nie dostrzegać, jest zużycie majątku produkcyjnego. Otóż stopień ekonomicznego zużycia majątku trwałego w 20 największych przedsiębiorstwach województwa był bardzo duży. W roku 1985 w grupie maszyn i urządzeń największe zużycie (89,6%) występowało w Odlewni Żeliwa w Śremie, zaś najmniejsze – w Poznańskich Zakładach Papierniczych (43,8%). Oprócz Odlewni śremskiej wysoki stopień zużycia maszyn i urządzeń cechował tak znane firmy, jak: ZPM „H. Cegielski"(85,0%), „Ponar-Wiepofamę" (78,0%) oraz „Unitrę-Tonsil" (75,7%). Z wyjątkiem niewielu przedsiębiorstw (np. Poznańskich Zakładów Papierniczych, gdzie w latach 1983 - 1985 współczynnik ten spadł z 81,0% do 43,8%) w pozostałych zużycie to wykazuje tendencję wzrostową, świadczącą o zbyt powolnym tempie modernizacji oraz wymiany maszyn i urządzeń.

We wszystkich 20 przedsiębiorstwach wysokie było także zużycie środków transportowych. W roku 1985 kształtowało się ono w przedziale od 40,3% („Telekom-Teletra") do 75,6% (Poznańska Fabryka Maszyn Żniwnych). Podobnie jak dla poprzedniej kategorii środków trwałych, również tutaj współczynnik zużycia wykazywał w latach 1983 - 1985 wyraźną tendencję wzrostową (za wyjątkiem jedynie „Telkom-Teletry" oraz „Ponar-Wiepofamy").

Wysoki stopień zużycia tych dwóch kategorii środków trwałych prowadzi do sytuacji, w której moce przerobowe zaplecza produkcyjnego wykorzystywane są w całości na prowadzenie różnego typu napraw i remontów. Trudno jest zatem oczekiwać (na co wskazywały niektóre ankietowane przedsiębiorstwa), aby można je było wykorzystać w charakterze prototypowni dla zgłaszanych rozwiązań innowacyjnych. Patrząc

[9] Dotyczy to także 20 największych przedsiębiorstw przemysłowych województwa, jakkolwiek pod względem jakości, przedmiotu i zakresu wdrażanych innowacji jednostki te wyraźnie górują nad pozostałymi.

na ten problem z innej strony, warto byłoby się zastanowić, czy przypadkiem wysoki stopień zużycia majątku trwałego nie stanowi dobrej okazji do zmiany dotychczasowego, przestarzałego profilu produkcji. Dotyczyłoby to zwłaszcza przedsiębiorstw innowacyjnie mało dynamicznych, a także przedsiębiorstw uciążliwych dla środowiska naturalnego. O ile w pierwszym przypadku przedsiębiorstwa te prędzej lub później zmusi do tego mechanizm konkurencji rynkowej, o tyle w przypadku drugim konieczne jest już teraz prowadzenie przez władze regionalne odpowiedniej, własnej polityki ekonomicznej.

4. Potencjalne atrybuty gospodarki województwa

Gospodarka województwa poznańskiego charakteryzuje się występowaniem w niej szeregu czynników, które w literaturze światowej określane są jako nowoczesne czynniki lokalizacji przemysłów o wysokiej technice i dużej dynamice innowacyjnej. Do czynników tych w regionie poznańskim należą:

1) relatywnie silna ranga działu „nauka i rozwój techniki"
2) rozwinięta sieć urządzeń oświatowych i kulturalnych,
3) dostępność wysoko kwalifikowanej siły roboczej,
4) wysoki udział małych zakładów przemysłowych w ogólnej strukturze przemysłu województwa,
5) koncentracja przedsiębiorstw zagranicznych i jednostek innowacyjno-wdrożeniowych,
6) istnienie instytucji targów, w tym zwłaszcza MTP,
7) istnienie pewnej (na razie bardzo małej) grupy przedsiębiorstw nowocześnie wyposażonych oraz wytwarzających produkcję o wysokim stopniu uszlachetnienia.

Wszystkie powyższe czynniki są jednakowo ważne dla przyciągnięcia nowoczesnego przemysłu[10]. Zatrzymajmy się krótko przy jednym z nich, a mianowicie przy relatywnie dużym znaczeniu w gospodarce województwa firm małych. W połowie dekady lat osiemdziesiątych zakłady małe (o wielkości zatrudnienia od 51 do 500 osób) dostarczały prawie połowę całej produkcji sprzedanej przemysłu uspołecznionego województwa. Tymczasem w skali kraju zakłady małe dostarczały zaledwie 30% ogólnej produkcji przemysłowej. Warto przy tym dodać, że w województwie poznańskim nie ma zakładów zatrudniających powyżej 5 tys. pracowników, podczas gdy w całym kraju ta grupa zakładów dawała blisko 1/5 całości produkcji przemysłowej. Przyjmując, że zakłady małe charakteryzują się potencjalnie największą skłonnością do wdrażania innowacji, ten element struktury gospodarki województwa ponańskiego należy uznać za bardzo istotny.

Wyszczególnione przez nas czynniki mają charakter czynników potencjalnych, dotychczas jeszcze nie wykorzystanych. Sam fakt ich występowania nie wystarcza bowiem, aby stały się one realnymi czynnikami przyciągania lokalizacji nowoczesnego

[10] Zwięzłą charakterystykę tych czynników podają **E. Gługiewicz, P. Gruszka, R. Kiedrowski, K. Zawisny**, Technical Progress and the Local Economy, w: Local Studies in Poland (ed. P. Dutkiewicz, G. Gorzelak), Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1987, s. 115 - 117.

przemysłu. Istotne jest – zdaniem B. Gruchmana[11] – w jakim pozostają one związku ze sobą i w relacji do przedsiębiorstw przemysłowych, jak współpracują ze sobą instytucje i jednostki reprezentujące poszczególne czynniki lokalizacji. Nie każdy ich kontakt przynosi pożądane efekty. Musi to być związek określany mianem synergicznego, czyli związek, w którym współdziałanie, kooperacja czynników musi być skuteczniejsza (musi dawać większy efekt) niż suma ich oddzielnych działań. W analizie warunków powstawania efektów synergicznych w układzie regionalnym i lokalnym szczególne znaczenie przywiązuje się do przedsiębiorstw małych. Spowodowane jest to tym, że są one takim elementem struktury przestrzenno-przemysłowej regionu, który[12]:

1) charakteryzuje się dużą skłonnością do innowacji,

2) może spełniać rolę inkubatora postępu technicznego,

3) jego rozwój wymaga wsparcia i współdziałania innych czynników lokalnych i regionalnych.

Powstawaniu i umacnianiu się zjawiska synergii sprzyjają zdecentralizowane formy i struktury zarządzania i sterowania gospodarką. Pozwalają one władzom terytorialnym na programowanie i harmonizowanie działań wszystkich czynników niezbędnych do powstania efektów synergicznych w sferze innowacji i postępu technicznego w regionie. Istniejący w latach osiemdziesiątych system funkcjonowania gospodarki narodowej sprawiał, że polityka – w tym polityka proinnowacyjna – ośrodków władzy regionalnej, jeśli o jej odrębności w ogóle mówić, była w głównej mierze funkcją niespójnej i bardzo zmiennej w tym okresie polityki ekonomicznej władz centralnych. Trudno jest zatem oczekiwać, aby polityka wojewódzka mogła przynieść pożądane rezultaty w sferze restrukturalizacji gospodarki regionalnej oraz przygotowania warunków do długofalowego rozwoju regionu.

Obecnie przejście na rynkowy system funkcjonowania gospodarki oraz zmiana ustroju politycznego – teoretycznie rzecz biorąc – winna przyczynić się do szybkiego uruchomienia nie wykorzystanych dotychczas atrybutów gospodarki poznańskiej. W praktyce, jak sądzimy, będzie to zadanie niezwykle trudne. Główną, według nas, przeszkodą jest brak doświadczenia i wypracowanego mechanizmu koordynacji decyzji z zakresu polityki regionalnej, przy równoczesnym istnieniu bardzo dużej autonomii gmin.

5. Wnioski i postulaty dla polityki regionalnej lat dziewięćdziesiątych

W n i o s k i wynikające z badań empirycznych:

1) Struktura przemysłowa regionu poznańskiego jest strukturą tradycyjną i przestarzałą w tym sensie, iż znikomy udział mają w niej nowoczesne rodzaje produkcji.

2) Procesy innowacyjne zachodzące w gospodarce województwa nie są związane z charakterystycznym dla rozwiniętych krajów kapitalistycznych zjawiskiem powstawania małych, prężnych firm o nowoczesnym profilu produkcji.

[11] Por. Postęp techniczny, s. 21.

[12] Tamże, s. 22.

3) W okresie 1980 - 1986 ponad połowa przedsiębiorstw województwa wdrożyła innowacje produktowe lub procesowe. Byłoby to zjawisko bardzo pożądane, gdyby nie fakt, że dokonane zmiany innowacyjne rzadko tylko (z wyjątkiem 20 największych przedsiębiorstw) polegały na wprowadzeniu nowoczesnych wyrobów lub procesów technologicznych.

4) Wymienione czynniki lokalizacji są niewątpliwie dużym atrybutem gospodarki województwa poznańskiego, dzięki którym region winien charakteryzować się nowoczesną strukturą produkcji oraz dużą wrażliwością w zakresie absorpcji i dyfuzji innowacji. Badania wykazały, że tak jednak nie jest i w dalszym ciągu pozostają one czynnikami potencjalnymi.

Postulaty:

1) Przemiany w strukturze przemysłowej gospodarki województwa winny iść w kierunku: a) rozwijania dziedzin o wysokim stopniu uszlachetnienia produkcji (np. automatyki i elektroniki); b) unowocześniania tradycyjnych dziedzin produkcji, stanowiących przedmiot specjalizacji regionu (np. przemysły spożywczy i elektromaszynowy); c) stopniowego, jakkolwiek zdecydowanego, usuwania tych rodzajów produkcji, które są szczególnie uciążliwe dla środowiska.

2) Uruchomienie potencjalnych czynników rozwoju przemysłu nowoczesnego i wyzwolenie efektów synergicznych leży przede wszystkim w gestii władzy wojewódzkiej i lokalnej. W tym celu winny one korzystać m.in. z takich – nakierowanych innowacyjnie – środków i instrumentów ekonomicznych, prawnych i administracyjnych, jak: polityka kredytowa i podatkowa, środki z funduszów rozwoju, polityka promocyjna, polityka informacyjna, udziały władz w ryzyku ekonomicznym związanym z nową produkcją, polityka lokalizacyjna.

3) Należy tworzyć w województwie dalsze instytucje i przedsiębiorstwa typu centrum transferu technologii czy też modne ostatnio w krajach nie tylko zachodnich inkubatory innowacji i przedsiębiorczości, jak również tworzyć regionalne parki i centra wysoko zaawansowanej technologii.

4) Niezbędne jest opracowanie programu restruktralizacji gospodarki województwa z punktu widzenia przyciągnięcia do niej nowoczesnych dziedzin produkcji, chłonnych na osiągnięcia postępu naukowo-technicznego.

BIBLIOTEKA AE w Poznaniu

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
AKADEMII EKONOMICZNEJ
215441
001-215441-00-0

AKADEMIA EKONOMICZNA W POZN

Zeszyty Naukowe – Seria I

Ostatnio ukazały się następujące prace:

- Prace Instytutu Cybernetyki Ekonomicznej, pod red. J. Albrychta i Z. Czerwińskiego, ZN nr 189, s. 184, cena 12 700 zł
- Prace z zakresu towaroznawstwa i chemii, pod red. A. Koziołowej i J. Skolika (praca w jęz. angielskim), ZN nr 198, s. 141, cena 12 000 zł
- Studia nad współczesną gospodarką kapitalistyczną, pod red. M. Rekowskiego, ZN nr 197, s. 102, cena 6 500 zł
- Studia ekonomiczno-finansowe z działalności socjalno-kulturalnej (3), ZN nr 199, s. 144, cena 10 000 zł
- Papers of fuzy sets and their applications, pod red. J. Albrychta, ZN nr 187, s. 93, cena 20 000 zł

W druku znajdują się:

- Prace z zakresu towaroznawstwa i chemii, pod red. A. Koziołowej i J. Skolika, ZN nr 202
- Ekonomiczno-finansowe uwarunkowania samorządu lokalnego, w koord. E. Denek, ZN nr 203
- Prace z zakresu gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska, pod red. R. Domańskiego, ZN nr 204

Książki można nabyć w Punkcie Kolportażu (hc
w Poznaniu, al. Niepodległości 10, tel. 699-261 w. 1
kuły Papiernicze i Skrypty", ul. Dożynkowa 9 G (tel. 2

Prenumeratę prowadzi: ORPAN (Pałac Kultury i
tel. 200-211 w. 25-16), oraz ARS POLONA (Magazy
Warszawa, tel. 261-201) oraz Wydawnictwo Uczeli
al. Niepodległości 10, tel. 699-261 w. 11-86).